

Mesevilág

- Na, hát vigy fel a felvilágra!

Azt mondja rá a griffmadár:

- Hej, ha ezt más merete volna kívánni, tudom, nem élt volna egy óráig, de neked megteszem; hanem eredj, végy három kenyeret meg három oldalzalonnát, kösd a kenyeret jobbról, a szalonnát balról a hátadra, s ha jobbra hajlok, egy kenyeret, ha balra, egy oldalzalonnát tégy a számba. Ha nem teszel, levetlek.

Fehérlófa éppen úgy tett mindent, ahogy a griffmadár mondta. Elindultak azután a felvilágra. Mentek jó darabig, egyszer fordult a griffmadár jobbra, akkor beletett a szájába Fehérlófa egy kenyeret, aztán balra, akkor meg egy oldalzalonnát, azután az utolsót is megette. Már látták a világot idefent, hát egyszer csak megint fordítja a griffmadár balra a fejét. Fehérlófa kapta a hicskáját, levágta a hal karját, azt tette a griffmadár szájába. Azután megint fordult jobbra a griffmadár, akkor a jobb lába szarát adta neki.

Fehérlófia

Magyar népmese Arany László feldolgozásában

Egyszer volt, hol nem volt, még az Óperenciás tengeren is túl, volt a világon egy fehér ló. Ez a fehér ló egyszer megellett, lett neki egy fia, azt hét esztendeig szoptatta, akkor azt mondta neki:

- Látod, fiam, azt a nagy fát?

- Látom.

- Eredj fel annak a legtetéjébe, húzd le a kérégt!

A fiú felmászott, megpróbálta, amit a fehér ló mondott, de nem tudta megenni. Akkor az anyja megint szoptatta hét esztendeig, megint felkúldte egy még magasabb fára, hogy húzza le a kérégt. A fiú le is húzta.

Erre azt mondta a fehér ló:

- No fiam, már látom, elég erős vagy. Hát csak eredj a világra, én meg meglóglöm.

Azzal megdőglött. A fiú elindult világra. Amint ment, mendegélt, előtalált egy rengeteg erdőt, abba be is ment. Csak bódorgott, egyszer egy emberhez ért, ki a legerősebb fákat is úgy nyűtte, mint más ember a kenderet.

- Jó napot adjon Isten! - mondta Fehérlófia.

- Jó napot, te kutya! Hallottam híret annak a Fehérlófiának, szeretnék vele meghírközni.

- Gyere no, én vagyok!

Meghírköztak. De alig csavarított egyet Fehérlófia Fanyüvön, mindjárt a földhöz vágta.

- Már látom, hogy erősebb vagy, mint én - mondja Fanyüvő. - Hanem tegyük össze a kenyerünket, végy be szolgálataidba.

Fehérlófia befogadta, így már ketten voltak.

Amint mennek, mendegélnék, előtalálnak egy embert, aki a követ úgy morzsolta, mint más ember a kenyeret.

- Jó napot adjon Isten! - mondja Fehérlófia.

- Jó napot, te kutya! Hallottam híret annak a Fehérlófiának, szeretnék vele meghírközni.

- Gyere no, én vagyok!

Mire ezt is megette, felértek. De Fehérlófia nem tudott se té, se tova menni, hanem ott feküdt a földön, mert nem volt se keze, se lába.

Itt benyúl a griffmadár a szárnya alá, kihúz egy üveget tele borral. Odaadja Fehérlófiának.

- No - mondja neki -, amiért olyan jószívű voltál, hogy kezéd-lábad a számba tetted, itt van ez az üveg bor, idd meg.

Fehérlófia megitta. Hát lelkem teremtette - tán nem is hinnétek, ha nem én mondanám - egyszerre kinőtt keze-lába. De még azon felül hétszer erősebb lett, mint azelőtt volt.

A griffmadár visszarepült az alvilágba. Fehérlófia meg útnak indult megkeresni a három szolgáját. Amint megy, mendegél, előtalál egy nagy gulyát. Megszólítja a gulyást:

- Kie ez a szép gulya, hé?

- Három úr: Vasgyúró, Kómorzsoló és Fanyüvő uraké.

- No, hát mutassa meg kend, hol laknak?

A gulyás útbaigazította, el is ért nemsokára a Vasgyúró kastélyához, be ment belé, hát majd elvette a szeme fényét a nagy ragyogás, de ő csak ment beljebb. Egyszer megtalálta Vasgyúrot, aki mikor meglátta Fehérlófiát, úgy megjijedt, hogy azt se tudta, leány-e vagy fiú. Fehérlófia megfogta, kihajította az ablakon, hogy mindjárt szörnyethalt. Azután fogta a királykisasszonyt, vezette Kómorzsolóhoz, hogy majd azt is megöli, de az is meg Fanyüvő is meghalt ijedében, mikor megtudta, hogy Fehérlófia feljött a másvilágról. Fehérlófia a három királykisasszonyt elvezette az apjukhoz.

Az öreg király rettenetesen megörült, amint a leányait meglátta. S hogy megtudta az egész esetet, a legfiatalabbat Fehérlófiának adta fele királyságával együtt. Nagy lakodalmat csaptak, s még máig is élnek, ha meg nem haltak.

Szövegértés, ismeretbővítés

1. Mit jelent az, hogy megellett?
2. Mit jelentenek a következő szavak: bódorgott, kódorog? Mondj rokon értelmű szavakat!
3. Mi az, hogy nyűtte a fákat?
4. Milyennek képzeled az ördögöt, a manót, a sárkányt és a griffmadarat?
5. Mi a bogrács?
6. Mi az, hogy jól elpáholták? Mondj rokon értelmű szavakat!
7. Milyen a buzogány?
8. Mi a gulya?

A mese ősi eredete ► Régi eredetű népmese a *Fehérlófia*.
A népmese a nép ajkán születő és terjedő, sokszor csodás eseményeket és lényeket szerepeltető elbeszélő műfaj.

Egyes részletei a honfoglalás előtti magyarok életére és elképzeléseire utalnak. A magyarság ősei állatoktól származtatták a rendkívüli képességű hősöket, akárcsak Fehérlófiát. A legenda szerint Árpád fejedelem apja, Álmos egy turulmadártól született. A fehér ló a nagyra becsült állatok közé tartozott: a fejedelmeknek volt fehér lovuk, s a magyarok fehér lovat áldoztak fel nagy vállalkozásaik előtt.

Tündérmese ► A *Fehérlófiában* csodás lények, csodás képességű emberek, beszélő állatok szerepelnek és varázslatok történnek.

Az olyan meséket, melyekben csodás lények, varázslatok szerepelnek, tündérmeséknek nevezzük.

Mesés helyszínek ► A tündérmesékben csodás helyek és tárgyak is előfordulnak. Különleges helyszín a *Fehérlófia* című mesében például az Óperenciás-tenger, az alvilági luk. (Más mesékben gyakori például a kacsalábon forgó vár vagy az égigérő fa.)

Mesekezdés, mesezárás ► Jellemző a tündérmesékre a mese eleje és a vége. A bevezető mondat érezteti, hogy nem ezen a világon történnek meg a csodás dolgok, hanem valahol messze, a mesék birodalmában. A befejező mondat a történet boldog végét jelzi.

A mese szerkezete ► A *Fehérlófia* című mese így foglalható össze:

- a főhős felkészül arra, hogy nagy próbákat álljon ki, és elindul szerencsét próbálni;
- a főhős egyre nehezebb akadályokat győz le társai segítségével;
- a segítőtársak cserben hagyják a főhőst, de új segítőtársat szerez, és eléri boldogságát.

KÉRDÉSEK, FELADATOK

- Milyen szerepe van a mesében a fehér lónak?
- Sorold fel a *Fehérlófiában* szereplő mesebeli lényeket és helyszíneket!
- Figyeld meg a mese kezdetét és végét! Melyek azok a kifejezések, mondatok, amelyek a legtöbb mesében előfordulnak?
- A népmesékben – különösen a tündérmesékben – gyakran szerepelnek a bűvös számok. Köztük a hármas szám a leggyakoribb.
 - Sorold fel azokat a részleteket, amelyekben szerepe van a hármas számnak! Milyen más meseszámokat ismersz? Honnan?

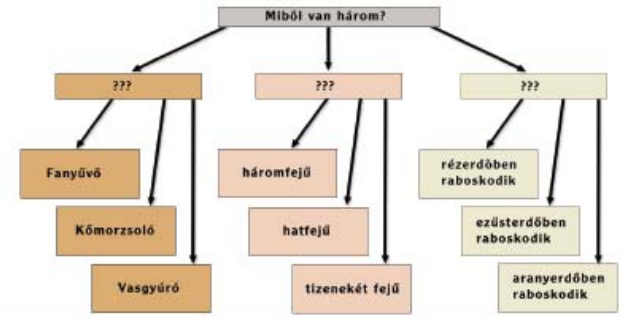

- A mesékben a nevek is kifejezőek. A *Fehérlófiában* a nevek egy része értelmes: a mesealak tulajdonságát fejezi ki. Az ilyen nevet **beszélő névnek** mondjuk. (Más mesékben ilyen például a Húvelyk Matyi vagy a Tündérszép Ilona név.)
 - Milyen beszélő nevek fordulnak elő a *Fehérlófiában*? Sorold fel példákat a saját olvasmányaid alapján!
- A *Fehérlófiában* – mint sok más mesében – szerepe van a testi erőnek.
 - Sorold fel azokat a részleteket, melyekben a főhősnek erőpróbát kell kiállnia!
- A mesében a főhős nem csak a nyers erejével érvényesül: okossága és jószívűsége is fontos szerephez jut abban, hogy boldoguljon.
 - Keresd meg a mesében azokat a részeket, amelyekben az eszét vagy a szívét követi Fehérlófia!
- Értelmezd a következő kifejezéseket: a) tegyük össze kenyérünket; b) nem kötötte az orrára; c) mit keresel itt, ahol a madár se jár?; d) várhatott volna akár ítéletnapig is; e) elindult valami fedelet keresni; f) nagy lakodalmat csaptak.
- Találj ki olyan furcsa nevet, mint a Hétszínű Kapanyányimoryók!
- Írj mesét, amelyben használd a *Fehérlófia* bevezető és befejező mondatát! A főszereplő szerencsét próbál, és három próbát kell kiállnia.
- Nézz utána, hogy van-e valamilyen valósalágalapja a mesékben gyakran szereplő sárkánynak!

GONDOLKODÓ

- Fanyűvő, vasgyűrű – ezek mintájára alkottunk néhány hasonló fogalmat. Melyik lóg ki a sorból?

A gyémántfaragó	B papírgyűrű	C acélhajtogató	D gránitpuhító
-----------------	--------------	-----------------	----------------
- A történetben gyakran találkozunk az ismerős meseszámmal, a hárommal. Mit írnál a kérdőjeles helyekre? Mi mindenből van három a mesében?

Bojtárból tündérmkirály

A János vitéz nyelvezete

A *János vitéz*ben sok olyan kifejezéssel, fordulattal vagy mondással találkozunk, amely a népnelvből származik. Ezek színessé, életszerűvé teszik a művet. Olyan a hatásuk, mintha egy juhászlegény vagy egy messze földről hazatért katoná mesélné hallgatóinak erősen kiszínezett kalandjait. Petőfi gazdag képzelete, mesemondó készsége számos olyan költői eszközzel gyarapította a népmesékre emlékeztető előadásmódot, amely az ő költői leleménye.

♦ A cifra szőr és a suba

SZÓKINC SBŐVÍTŐ ► A *János vitéz*ben sok olyan érzékletes kifejezést, szólást, költői képet találsz, amellyel a mindennapi beszédben alig találkozol. A lap alján található jegyzetek megmagyarázzák őket. Jegyezd meg magadnak ezeket – anyanyelvi készségedet fejlesztheted velük!

Tudnivalók a János vitéz olvasásához ► Petőfi költeménye több mint százötven esztendeje változatlanul népszerű a felnőtt és a gyermek olvasók körében. Meséje élvezetes, cselekménye kalandos és csodás fordulatokban gazdag. Előadásmódja is gyorsan felfogható, színes és olvasmányos.

Írásmódja azonban helyenként eltér a maitól, hiszen Petőfi óta sokat változott a magyar helyesírás.

Szokatlan lehet a 19. századi írásmód: például a rossz szót Petőfi így s-sel írta, így: rossz, a rosszul szót pedig így: rosszúl. Az olvasás és a helyesírás jó beidegződése kedvéért az ilyen esetekben a mai írásmódot használjuk.

Az olyan szavakat azonban, mint például az épen, épenséggel, épűgy, illetve az ekkép, ekképen, illetéknépen, meghagytuk eredeti írásmódjában.

XXVII.

1. Hogy belépett János vitéz ez országba,
Mindent, amit látott, csodálkozva látá.
A rózsaszín fénytől kápráztak szemei,
Alighogy mérészelt körültekinteni.
2. Meg nem futamodtak tőle a tündérek,
Gyermekszelídséggel hozzá közelgének,
Illették őt nyájas enyelgő beszéddel,
És a szigetbe őt mélyen vezették el.
3. Amint János vitéz mindent megszemléle,
S végtére álmából mintegy föleszméle:
Kétségbeesés szállt szívének tájára,
Mert eszébe jutott kedves Iluskája.
4. „Itt hát, hol országa van a szerelemnek,
Az életen által én egyedül menjek?
Amerre tekintek, azt mutassa minden,
Hogy boldogság csak az én szívemben nincsen?”
5. Tündérországnak egy tó állott közepén,
János vitéz búsan annak partjára mén,
S a rózsát, mely sírján termett kedvesének,
Levette kebléről, s ekkép szólta meg:
6. „Te egyetlen kincsem! hamva⁹⁹ kedvesemnek!
Mutasd meg az utat, én is majd követlek.”
S beveté a rózsát a tónak habjába;
Nem sok híja volt, hogy ő is ment utána...
7. De csodák csodája! mit látott, mit látott!
Látta Iluskává válni a virágot.
Eszeveszettséggel rohant a habokba,
S a föltámadt leányt kiszabadította.

⁹⁹ hamva (itt): maradéka

8. Hát az élet vize volt ez a tó itten,
Mindent föltámasztó, ahova csak cseppen.
Iluska porából nőtt ki az a rózsza,
Igy halottaiból őt föltámasztotta.
9. Mindent el tudnék én beszélni ékesen,
Csak János vitéznek akkori kedvét nem,
Mikor Iluskáját a vizből kihozta,
S rég szomjas ajakán égett első csókja.
10. Be szép volt Iluska! a tündérléányok
Gyönyörködő szemmel mind rábámulának;
Őt királynéjoknak meg is választották,
A tündérfiak meg Jánost királyokká.¹⁰⁰
11. A tündérnemzetség gyönyörű körében
S kedves Iluskája szerető ölében
Mai napig János vitéz őkegyelme
Szép Tündérországnak boldog fejedelme.

(Pest, 1844. november-december)

◆ Színpadi jelenet (20. század eleje)

¹⁰⁰ királyokká (itt): királyukká

KÉRDÉSEK, FELADATOK

1. Tündérorszámban János szeme rózsaszín fénytől káprázik.
 - Az előző fejezetben mi utal erre?
 - Mikor mondjuk azt valakire, hogy „rózsaszínben látja a világot?”
 - Mikor mondjuk valamire vagy valakire azt, hogy „tündéri”?
 - Jellemezd Tündérországot és lakóit!
2. Hogy fogadják a tündérek az új jövevényt?
3. Miért szállja meg János szívét a kétségbeesés a boldog tündérek láttán?
4. Ebben a fejezetben történik meg a *János vitéz* legnagyobb csodája, az átváltozás.
 - Találkoztál-e már valamilyen történetben átváltozással vagy más csodával? Röviden mondd el társaidnak!
 - Mikor mondjuk azt, hogy valami csodálatos? Ez mindig képtelenséget, hihetlenséget jelent?

GONDOLKODÓ

1. János vitézt Franciaországban is királlyá akarták tenni, most az is lett. Miben különbözhet szerinted a földi királyok feladata és a tündérr királyoké? Fogalmazz meg minél több különbséget!
2. A) A rózsaszál átváltozása Iluskává: csoda. Életünkben azonban sok olyan átváltozást látunk, amely természetes, megszokott. Gyűjts ilyeneket! Ötletet adhatnak a rajzok is!
B) Tudod-e, mi hogyan változik át, míg elkészül a gypjúpulóvered?

6 RÉSZÖSSZEFOGLALÁS

1. Petőfi nem egy alkalommal felhasználja a népmesékben gyakori hármas számot.
 - Hogyan alkalmazza a költő a népmeséknek ezt az örökségét?
2. János nemcsak csodálényekkel találkozik, mióta a franciáknál hajóra szállt, hanem mindennapi emberekkel is.
 - Sorold fel és jellemezd őket!
3. Idézd fel, amit a tündérmesékről tanultál. Mióta János másodszor is elhagyta szülőföldjét, hány olyan jelenséggel találkozta, amely csak tündérmesékben létezik?
4. Hallottál-e már az élet vizéről? Milyen legendák szólnak róla?
5. Szerinted miért választották Jánost fejedelemmé, Iluskát királynénak a tündérek? Válaszd ki a helyes feleletet a következőkből:
 - a) mert a tündérek félték János hatalmas erejétől;
 - b) mert az új jövevénynek kedveskedni akartak;
 - c) mert Tündérorszámban minden ember király lesz, ha oda egyszer bejut;
 - d) mert János erősebb, Iluska szebb volt bármelyik tündérnél;
 - e) mert János oly sokat harcolt, Iluska pedig oly sokat szenvedett a boldogságért, hogy a tündérek szerint megérdemelték a királyságot;
 - f) mert így teljesebbik be a mese, mely arról szól, hogy egy fiú és egy lány boldog akar lenni.
 - Választhatsz két vagy több megoldást is, de indokold meg választásodat!
 - Beszéljétek meg, hogy a hibásnak tartott válaszokat miért nem fogadták el!

Összefoglalás « az elbeszélő költemény

Az irodalmi műnemek » Újabb irodalmi műfajt ismertünk meg: az elbeszélő költeményt. Az elbeszélő költemény nem a népköltészetben alakult ki, hanem a műköltészetben.

Helyezzük el az irodalmi műnemek közt, a műfajok családjában!

líra
dal
helyzetdal

epika
mese
elbeszélő költemény

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK

1. Mennyiben mese ez az elbeszélő költemény?
2. Mit tudsz a meséről?
 - Mennyiben mondhatjuk verses mesének a *János vitézt*?
3. A népmeséknek melyik fajtájára hasonlít legjobban a *János vitéz*?
4. Három olyan fogalommal találkoztl, amelyet a költő különösen fontosnak tart: szabadság, szerelem és haza.
 - Mely részletekben és hogyan érvényesülnek ezek?
5. A népköltészethez vagy a műköltészethez tartozik a *János vitéz*?
6. A *János vitéz* történetét nagy fordulatok jellemzik.
 - Melyek a mese legnagyobb fordulatai?
 - Címsszavak egymás alá írásával készíts vázlatot a műről! Emeld ki a történet három legfontosabb mozzanatát! Ezúttal ne azt emeld ki, ami számodra a legérdekesebb, hanem azt, ami János és Iluska szerelmének történetében sorsdöntő.
7. A *János vitéz*ben jók és rosszak állnak szemben egymással.
 - Állítsd szembe a *János vitéz* szereplőit aszerint, hogy kik a jók, és kik a rosszak!
 - Kik azok, akik közömbösek, és kik azok, akik kezdetben rosszak, de jóra is használhatók?
 - Hogyan viselkedik velük szemben János vitéz?

GONDOLKODJ

Melyik műfajra illik? Csoportosítsd az alábbi állításokat!

- Történetet mond el.
- Ismert szerzője van.
- Verses formájú.
- Szájhagyomány útján terjed.
- Több változata ismert.

Irány a középiskola!

1. Mit jelentenek a következő szavak?

kolomp, nyáj, káka, mátká

2. Nevezd meg azokat a személyeket, akikhez a következő tárgyak tartoznak! (Petőfi Sándor: *János vitéz*)

kőszikla, szekér, pisztoly, petrencés rúd, suba, fehér lepedő, seprű, síp

3. Mi a jelentése a következő szólásoknak?

„Hisz kend sem volt jobb a deákné vásznánál.”

„Gazduramnak ugysis rossz a csillagzatja...”

„Vetélkedett Dárius kincsével.”

4. Milyen költői eszközök találhatók a következő idézetekben?

a) „Elváltak egymástól, mint ágtól a levél...”

b) „Iluska az, Jancsi szívének gyöngyháza...”

c) „Visszajött a követ, harsog a trombita...”

d) „Olyan volt mellette az ékes királylány,
Mint felhő mellett a tündöklő szivárvány.”

e) „Leküldte világát a hold sárga fénye...”

f) „Jancsi lelkem, mi lett? mért vagy oly halovány,
Mint az elfogyó hold bús őszi éjszakán?”

g) „Mikor a nap leszállt pihenni ágyába...”